

СВОБОДА ОСОБИСТОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Чубоха Н. Ф.

У тезах розкривається поняття та зміст категорії «свобода особи» в цивільному праві, яка є природним немайновим благом людини та принципом права.

Ключові слова: особистість, свобода, природні права, принцип права.

У тлумачному словнику сучасної української мови свободу визначено як: 1) відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля; 2) перебування не під арештом, не ув'язненні, не в неволі; 3) життя, існування без залежності від будь-кого, можливість поводитися на свій розсуд; 4) можливість діяти без перешкод і заборон у будь-якій галузі; 5) можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства; 6) легкість, відсутність утруднення у будь-чому; 7) простота, невимушеність у поведінці; 8) вільний від праці час [1, с. 1300]. Отже, людина є невід'ємною частиною соціуму, а тому її особиста свобода можлива лише у суспільстві. У юридичній науці свободу розглядають у широкому та вузькому розуміннях. Так, у широкому розумінні свобода – це природний стан народу або окремої людини, який характеризується можливістю діяти на власний розсуд, а у вузькому розумінні свобода – це суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати певні дії, що ґрунтуються на його конституційних правах і свободах [2, с. 441].

Конституція України проголошує свободу людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (ст. 23) [3]. Ст. 271 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) визначає зміст особистого немайнового права як можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд, визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя [4]. Ст. 288 ч. 2 ЦК України містить заборони щодо вчинення дій, що порушують право на свободу. Надзвичайне значення свободи особи як найвищої цінності людини є особливо актуальним та набуває особливого значення в умовах воєнного стану.

Для цивільного права важливим є виокремлення поняття «особистої свободи», яка має належний правовий режим, а відповідно, гарантії розвитку та охорони [5, с. 364-365]. Тут «особиста свобода» – це особисте немайнове благо фізичної особи, суть якого полягає у можливості вільно, на власний розсуд, із метою задоволення власного інтересу та переслідування особистої мети визначати свою поведінку та приймати рішення [5, с. 365]. А тому основними ознаками особистої свободи є самостійний вибір своєї поведінки, власний інтерес та особисте немайнове благо. Особиста свобода – це можливість безперешкодно, незалежно від будь-кого (необмежено, вільно) розпоряджатись собою, своїми діями і вчинками, своїм часом [6, с. 57]. Свобода людини не залежить від держави, а людина є вільною у своїх думках і вчинках. Проте будь-яка свобода має свої межі які, як правило, передбачені моральними та правовими вимогами. У Загальній декларації прав людини зазначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і добробуту в демократичному суспільстві (ч. 2 ст. 29) [7].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови особистість визначено як конкретну людину з погляду її культури, особливостей характеру, поведінки та ін. індивідуальностей особи [1, с. 658]. Поняття «особистості» розкривається через наукові медичні, психологічні, філософські та правові дослідження. Особистість при цьому характеризується якісними та кількісними проявами психічних особливостей, які утворюють її індивідуальність [8, с. 102]. Категорія «особистість» тлумачиться як людина, соціальна істота, діяльність якої обмежена соціальними правилами, але водночас є вільною у вчиненні певних дій для реалізації своїх життєвих потреб та інтересів. Саме соціальне буття сприяло становленню і розвитку людини як особистості, а тому категорія «особистість» містить значну кількість соціальних, психологічних, культурних, духовних та інших властивостей конкретної людини. У відповідних суспільних відносинах людина характеризується наявністю свободи, духовності, унікальності, свідомості, розуму, світогляду, волі, соціальної активності, відповідальності, рівня культури тощо. Тому варто говорити, що особистість – це сукупність особливих людських характеристик, які набуваються людиною в суспільстві і є результатом її діяльності, спілкування з іншими людьми. Саме природна свобода є передумовою і надає людині ознак особистості як активного учасника суспільства, вона є визначальним засобом її

самореалізації. Якщо така свобода регламентована правом і породжує певні правові наслідки, то вона є правовою свободою. Загальні принципи такої свободи особистості визнаються на конституційному рівні, а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є основними цінностями, які закріплені в I, II, III розділах Конституції України.

Свобода особистості становить основу теорії природного права. Відповідно до цієї концепції, стан свободи особистості не надається будь-якою публічною владою, а належить людині з народження. Цивільне право визнає особу автономною, незалежною, самостійною і з цим нерозривно пов'язує те, що належить людині від природи – її особисту свободу. Свобода – це одна з природних властивостей та найвищих цінностей людини, яка не залежить від держави та робить людину вільною у своїх думках і вчинках. Саме тому «... коли мова йде про приватне право, то саме тут, передусім, йдеться про свободу, правоздатність і правосуб'єктність індивідів, фізичних осіб, ...» [9, с. 29]. А «... найголовнішим принципом приватного права є принцип свободи особистості, автономія, свобода права приватної власності, юридична рівність суб'єктів, свобода договору» [10, с. 133]. Відображення свободи особи у конкретних правах надає їй реальності завдяки закріпленню механізму її реалізації, встановлення балансу та співвідношення свободи особи, її прав і обов'язків, відповідальності. Таким чином, свобода особи – це незалежність особистості, індивіда у своїх діях, виборі свого місцезнаходження; свобода пересування, свобода совісті і віросповідання, можливість розпоряджатися собою і своїми здібностями, діяти на власний розсуд, будучи обмеженим тільки межами моралі та закону; можливість вибору способів та засобів досягнення мети у певних правовідносинах. Свобода є фундаментальною характеристикою людського існування, оскільки свобода не те, чим володіють люди, а те, чим вони є за своєю суттю. Ми боремося за своє існування у війні з росією і вкотре доводимо хто ми є за своєю суттю.

Свобода особистості – невід'ємна природна властивість людини як можливість певної поведінки у суспільстві, соціумі, іншій спільноті індивідів. Це її природне немайнове благо, яке забезпечує людині самостійну, незалежну, вольову, на власний розсуд поведінку у суспільних відносинах. Правова свобода – це закріплений у праві відповідно до моральних засад суспільства загальний дозвіл особі на вчинення дій за своєю волею, на власний розсуд у визначених межах з метою забезпечення приватного, суспільного інтересу та досягнення мети у цивільних правовідносинах. А свобода має ґрунтуватися на верховенстві права, яке включає два принципи : 1) «дозволено те, що не заборонено законом»; 2) «дозволено все, що прямо передбачено в законі». Дуже хочеться щоб якнайшвидше українське суспільство і кожна людина неухильно дотримувалися зазначених принципів, тоді свобода буде задовольняти всіх українців і ми не матимемо такого величезного хаосу і безладдя.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.
2. Юридична енциклопедія / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5. 733 с
3. Конституція України : закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами).
4. Цивільний кодекс України : кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.06.2025)
5. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту : монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2007. 626 с.
6. Пунда О.О. Право на свободу : монографія. Хмельницький, 2006. 248 с.
7. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.06.2025)
8. Психологія : підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю.Л. Трофімова 2-е вид., стереотип. Київ : «ЛИБІДЬ», 2000. 558 с.
9. Сібільов М. Загальна характеристика сфери приватного права. Вісник Академії правових наук. 2001. № 2 (25). С. 123-134.
10. Цивільне та сімейне право України: підруч. / за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєвої. Київ: Правова єдність, 2009. 968 с.

Chubokha N. Personal freedom in civil law. The theses reveal the category of "personal freedom" in civil law, which is a natural non-property benefit of a person and a principle of law.

Keywords: *personality, freedom, natural rights, principle of law.*